

Б.ГАЛААРИДЫН СЭТГҮҮЛ ЗҮЙН БҮТЭЭЛИЙН ТОЙМ, СУДАЛГАА

Байгаль*

**МУБИС-ийн НХУС-ийн Сэтгүүл зүйн тэнхимийн докторант*

Түлхүүр үгс: Б.Галаарид, сэтгүүлч, сэтгүүл зүйн бичвэр, утга сэдэв, ур чадвар

Хураангуй. Монголын сэтгүүл зүй судлалын хөгжилд хүчээ өргөж яваа хүний нэг нь мэргэжлийн сэтгүүлч, судлаач, доктор Б.Галаарид болох юм. Тэрээр ажил амьдралын гараагаа орон нутгийн сониноос эхэлж, сэтгүүлчдийн мэргэжлийн байгууллага болох Монголын Сэтгүүлчдийн Нэгдсэн Эвлэлийн ерөнхийлөгч хүртэл алба хааж явахдаа төв, орон нутгийн тогтмол хэвлэлүүдэд бичиж нийтлүүлсэн түүний бүтээлүүдийг тоймлон судлахыг зорив.

Одоогоор олж цуглуулаад байгаа материалд үндэслэн бид Б.Галааридын бүтээлийг сэтгүүлчийн бүтээл, судалгааны бүтээл, уран зохиол, орчуулгын болон редакторласан бүтээл гэсэн таван төрлөөр ангилан судалж болохоор байна.

Мөн сэтгүүл зүйн 111 бичвэрийг утга сэдвээр нь танин мэдэхүйн, хүмүүн, байгаль экологи, улс төр, нийгмийн асуудал хөндсөн өгүүлэл, аян замын тэмдэглэл гэх мэт төрлөөр ангилан судлах боломжтой юм.

Сэтгүүл зүйн бичвэрийн хувьд, сурвалжилга, ярилцлага, сэтгүүл зүйн өгүүлэл, хөрөг, редакцын өгүүлэл, шүүмж, сэтгүүл зүйн эсээ зэрэг аль нь ч байдаг.

Тэдгээр бичвэрүүдэд Б.Галааридын нутаг байгаль, хүн зон, улс үндэстэнээ гэх төв үнэнч овор сэтгэлгээний хандлага хийгээд тодруун багтаамжтай гарчиглах, зураглан хөрөглөж өгүүлэх, энгийн ойлгомжтой хэл найруулгаар илтгэх ур чадвар тодорхой байна гэж үзэж байна.

Оршил. Сэтгүүлч, судлаач, сэтгүүл зүйн доктор /Ph.D/, Кино урлагийн дээд сургуулийн дэд професоор Бадам-Очирын Галаарид нь монголын сэтгүүл зүйн салбарт 40 гаруй жилийн хөдөлмөр, ухамсарт амьдралаа зориулсан, манай энэ цаг үеийн тэргүүлэх сэхээтэн, эрдэмтэн, сэтгүүлчийн нэг юм. Түүний уран бүтээл, судалгааны ажил нь олон талтай бөгөөд уран зохиол, сэтгүүл зүйн чиглэлээр голлох бүтээлээ туурвисан боловч мөн гоц үзэгдэл, далд ухамсар, бөө мөргөл, тэнгэр үзлийн талаар ч чамгүй олон бүтээл туурвиж, нийгэмд танигдсан судлаач хүн юм.

Overview and Study of The Journalistic Works of Galaarid.B. **Hu.Baigali** (Ph.D candidate)

Бид энэ удаад зөвхөн сэтгүүлчийн хөдөлмөр, ур чадварыг нь онцлон, 1980-аад оноос хойш бичиж, төвийн болон орон нутгийн сонин, сэтгүүлд нийтлүүлсэн болон хожим нь дээжлэн эмхтгэл болгосон бүтээлд нь орсон нийтлэл, бичвэрийг тоймлон үзэж, зарим задлан шинжилгээ хийснээ толилуулж байна. Цаашид түүний олон талт бүтээлийг нарийвчлан судлах боломжтой бөгөөд салбар бүрийнх судалгааны тоймыг гаргаж, нэгдсэн том өгүүлэл бичих шаардлага бидэнд байгааг энд онцолж байна.

Нэг: Б.Галааридын намтар, түүний бүтээл

1. Судлаач Б.Галааридын товч намтар

Бадам-Очирын Галаарид нь 1966 онд Говь-Алтай аймгийн Бугат суманд төрсөн. Сумынхаа 8 жилийн сургуулийг 1982, Алтай хотын 10 жилийн 1-р дунд сургуулийг 1984, ЗХУ-ын Уралын их сургуулийн сэтгүүлчийн ангийг 1989 онд тус тус дүүргэсэн.

“Алтайн хөгжил” сонины сурвалжлагч (1989-1990), Улаанбаатар хотын төр, захиргааны хэвлэл “Улаанбаатар” сонины утга зохиолын нарийн бичгийн дарга, албаны дарга (1990-1991), “Монголын залуучууд” сонины сурвалжлагч (1993-1994), төрийн төв хэвлэл “Ардын эрх” сонины хариуцлагатай нарийн бичгийн дарга (1995-1996), “Өнөөдөр” сонины анхны ерөнхий эрхлэгч (1996-1997), “Зууны мэдээ” сонины орлогч эрхлэгч, зөвлөх (2007-2010), “Монгол кино” нэгтгэлийн ерөнхий редактор (2002-2007) зэрэг алба хашиж байсан.

Мөн “Глоб Интернэшл төв” ТББ-ын Удирдах зөвлөлийн даргаар 10 жил, МҮОНРТ-ийн удирдах зөвлөлийн гишүүнээр зургаан жил, 2010-2018 онд Монголын Сэтгүүлчдийн Нэгдсэн Эвлэлийн ерөнхийлөгчөөр сонгогдон ажиллаж байсан. 2018 оноос “Боловсрол, соёл, мэдээллийн гүүр” ТББ-ын Гүйцэтгэх захирлаар ажиллаж байна.

2013 онд Монгол Улсын Соёлын гавьяат зүтгэлтэн цол хүртсэн. 2018 онд “Монголын чөлөөт хэвлэлийн хөгжил, төлөвшил” сэдвээр сэтгүүл зүйн ухааны докторын зэрэг хамгаалсан, МУБИС-ийн Нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны сургуулийн Сэтгүүл зүйн тэнхимийн анхны доктор юм.

2. Б.Галааридын сэтгүүлчийн бүтээлүүд

Б.Галааридын сэтгүүлчийн бүтээлийг 1989 оноос өмнөх ба хойшхи гэж 2 ангилж болмоор байна. Түүний дунд сургуулийн сурагч байхдаа 1979-1984 онд төв, орон нутгийн сонинд нийтлүүлсэн бичвэрүүдийг идэвхтэн бичигч буюу сонирхогчийн, харин оюутан цагаас эхлэн 1985-1989 онд “Алтайн хөгжил”, “Хөдөлмөр”, “Залуучуудын үнэн” сонинуудад үйлдвэрлэлийн дадлага хийхдээ редакцийн даалгавар, томилолтоор бичиж нийтлүүлсэн бичвэрүүдийг нь дадлагажигч мэргэжлийн гэж үзэж болох бөгөөд 1989 оноос сэтгүүлчээр ажиллаж эхэлсэн цагаас хойш бичсэн бүх бүтээлийг нь мэргэжлийн бүтээл гэж үзэж байна.

1989 он хүртэл “Алтайн хөгжил”, “Пионерийн үнэн” сонин, Монголын радиогийн идэвхтэн бичигч байх үеийн бүтээлээс сонины бичвэр 18 олж, харин радио мэдээний бичлэг, эсвэл уг эх олдсонгүй. Харин 1990 оноос хойш төвийн сонин хэвлэлд нийтлүүлсэн сэтгүүл зүйн бүтээлээ эмхтгэн ном болгож хэвлүүлсэн нь бидний судалгаанд чухал баримт болов. Тэдгээрт өөрийнхөө гол гол нийтлэлийг эмхтгэн хэвлүүлсэн нь голчлон 1989 оноос хойшхи бүтээлүүд нь байлаа.

3.Б.Галааридын судалгааны бүтээлүүд

Б.Галааридын эрдэм шинжилгээ, судалгааны бусад бүтээлүүд сэдвийн хувьд өргөн, Монголын түүх, соёл, ёс заншил, өв уламжлал, шашин шүтлэг, уран зохиол зэрэг олон салбарыг хамарч байна. Тэрээр гоц үзэгдэл, шашин соёлын асуудлаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн судлаачийн нэг бөгөөд “Гүртэн чойжинч” (2021), “Монголын тэнгэр үзэл, тэнгэр шүтлэг” (2024) нэг сэдэвт бүтээл хэвлүүлж, “Монголын нэрт зохиолч, төр нийгмийн зүтгэлтэн Ч.Лодойдамбын соён гэгээрүүлэлтийн үйл хэрэг”, “Тэнгэризм – Монголчуудын гүн ухаан”, “Монгол бөөгийн дахин сэргэлт”, “Төрийн тахилгат Ноён уул монголчуудын түүх, уламжлалт соёлын үнэт өвийг хадгалсан газар болох нь”, “Урианхайн түүхтэй холбоотой монгол бөөгийн багц домогт хийсэн шинжилгээ” зэрэг олон өгүүлэл, илтгэл бичсэн байна.

4.Зохиолч Б.Галааридын бүтээлүүд

Б.Галаарид нь Монголын зохиолчдын эвлэлийн гишүүн, утга зохиолын шилдэг бүтээлийн “Алтан өд”, тайз, дэлгэцийн шилдэг бүтээлийн “Гэгээн Муза” шагналтан юм. Тэрээр залуу насандаа шүлэг, өгүүллэг бичих гэж оролдсон ч амжилт олоогүй бөгөөд зохиолч Ж.Дашзэвгийн хамт “Удам” нэртэй уран сайхны киноны зохиол бичсэнийг “Монгол кино” нэгтгэл 2003 онд дэлгэцийн бүтээл болгожээ. Улсын драмын эрдмийн театрын тайзнаа 2006-2012 оны хооронд түүний 3 жүжиг тавигдсан нь “Суудал” (найруулагч Б.Мөнхдорж), Шар тэнгисийн тарчлаан (найруулагч Б.Мөнхдорж), “Эсрэг дурлал” (найруулагч Ч.Найдандорж) зэрэг юм. “Суудал” жүжгийг зохиол оны шилдэгт өрсөлдөн тунаж, “Шар тэнгисийн тарчлаан” жүжгийн зохиолч, найруулагч, хэд хэдэн уран бүтээлчид оны шагнал хүртэж, “Эсрэг дурлал” жүжиг “Гэгээн Муза” наадмын гран-при шагналыг авч, тухайн үедээ ихэд үнэлэгдэж байжээ.

Харин “Тэнгэрийн аялгуу” (2014) ганц хүний жүжиг Д.Сангибатын найруулгаар гадаад, дотоодод олон удаа тоглогдож, шагнал хүртсэн бөгөөд Монголын анхны моно жүжгийн зохиол юм.

Зохиолч Б.Галаарид 2014 оноос хойш хэд хэдэн шалтгааны улмаас жүжиг, киноны зохиол бичээгүй бөгөөд урьд бичигдсэн жүжгийн зохиолуудаа ном болгон хэвлүүлээгүй, зарим зохиол нь үрэгдсэн байдалтай байна.

5.Орчуулагч Б.Галааридын бүтээлүүд

Б.Галаарид 1990-ээд оноос танин мэдэхүйн мэдээ материал орос хэлнээс орчуулж төвийн хэвлэлүүдэд нийтлүүлжээ. 2003 онд Жек Лондоны шилмэл өгүүллэгүүдийг орчуулан “Амьдрахуйн учир” нэрээр, 2009 онд дэлхийн түүхийн эцэг гэгддэг Геродотын “Түүх”-ийн нүүдэлчдэд хамааралтай дэвтэр, 2010 онд ХХ зууны дэлхийн шилдэг 50 романы нэг “Агуу Гэтсби”, 2011 онд оросын зохиолч Варлаам Шаламовын “Колмын өгүүллэгүүд”-ийг “Хорих лагерийн өгүүллэгүүд” нэрээр, 2019 онд Беларусийн сонгодог зохиолч Янка Купалагийн “Сонетууд”-ыг орчуулан хэвлүүлсэн байна. Тэрээр 2011 онд Варлаам Шаламовын өгүүллэгүүдийг орчуулсны төлөө МЗЭ-ийн “Алтан өд” шагнал хүртжээ.

Түүнээс гадна өөрийн сонирхон судалдаг хоёр дахь чиглэлээр олон материал орчуулж сонин сэтгүүлд нийтлүүлж ирснээс гадна П.Одинцовын “Бид бүгдээрээ зомби”, Илья Чусовын “Физикч-гоц мэдрэхүйтний тэмдэглэлүүд”, Константин Филимоновын “Парапсихологийн унших бичиг” номуудыг орчуулан хэвлүүлжээ.

6.Б.Галааридын редакторласан бүтээлүүд

Б.Галааридын мэргэжлийн үйл ажиллагааны нэг чиглэл нь ном, бичвэр редакторлах юм. Түүний редакторласан өгүүлэл, бичвэрийн тоог одоогоор бүрэн гаргах боломжгүй байна. Харин номын тухайд 30-аад ном товхимол байх ёстой гэж өөрөө хэлсэн бөгөөд бид 20 орчмынх нь мэдээллийг цуглуулав. Номоо уншуулж засуулж, өмнөтгөл хийлгэчихээд хэвлэхдээ өөр хүнийг редактор гэж тавих, эсвэл зөвхөн өмнөх үг бичүүлэх тохиолдлууд их байдаг бөгөөд тийм бүтээл одоогоор 10 гаруй бүртгэгдлээ.

Редакторууд ихэвчлэн нэг сэдвээр дагнан мэргэшсэн байдаг. Харин Б.Галааридын хувьд янз бүрийн сэдэвтэй, “солонгорсон” байгаа нь анхаарал татаж байна. Тухайлбал, сэтгүүл зүй, шашин судлал, бөө мөргөл, намтар судлал, уран зохиолын зэрэг сэдвийн хувьд харилцан хамааралгүй номуудын редактораар ажиллажээ.

Хураангуйлбал бид Б.Галааридын бүтээлүүдээс бид 224 бүтээлийг олж бүртгэв. Тэдгээрээс сэтгүүлчийн нийтлэл 162, сэтгүүл зүйн судалгааны өгүүлэл, шүүмж 26, сэтгүүл зүй судлалын бүтээл 19, өгүүлэл 7, зохиолчийн нийтлэл 17 тайз, дэлгэцийн бүтээл 6, орчуулгын бүтээл 8, жүжиг 3, редакторласан бүтээл 19 байна.

Хоёр. Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрт хийсэн ажиглалт, судалгаа

1. Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн тойм

Б.Галаарид 20 дугаар зууны наяд оны сүүлч, ерээд оны эхэн үеэс ямар нэгэн асуудлыг хөндөн, задлан шинжилгээ хийсэн нийтлэл, бичвэр, ярилцлага өгүүллүүдийг сонинд хэвлүүлжээ. Тэрээр сэтгүүл зүйн бичвэрүүдээрээ “Хөдөөний хүн” (1992), “Сэтгэлд уяатай Швейцарь орон” (2008), “Switzerland so close to our hearths” (2010 он), “La suisse, si proche de nos coeurs” (2010), “Мэдлэгийг мөнгө болгоё” (2010), “Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?” (2010), “Номун салхины шивнээ” (2016), “Монголын шилдэг нийтлэл-58” (2018), “Төрт үнэлэгдэж, түмэнд танигдсан түшээ” (2020) зэрэг ном хэвлүүлжээ.

1990 оны сүүлчээс 2010 он хүртэл сэтгүүл зүйн сургалтын салбарт ажиллаж, сэтгүүлчдийг бэлтгэж ирсэн байна. Сэтгүүл зүйн судалгааны ажил нь ч энэ үйлстэй нь холбоотой. Жишээлбэл: түүний сэтгүүл зүйн судалгааны бүтээл “С.Цогтсайханы сэтгүүл зүйн бүтээлийн онцлог, ур чадвар” (2011) номыг дурдаж болно.

Сүүлчийн жилүүдэд тэрээр байгаль экологи, эдийн засаг, прапсихологийн чиглэлээр маш олон мэдээлэлтэй өвөрмөц нийтлэлүүдийг бичсэн байна. Энэ өгүүлэлдээ бид голдуу “Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?”, “Номун салхины шивнээ”, “Монголын шилдэг нийтлэл-58”, “Мэдлэгийг мөнгө болгоё”, “Хөдөөний хүн” гэх таван бүтээлд үндэслэн Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийг тоймлон гаргалаа.

Хураангуйлбал, таван бүтээлд нийт 208 нийтлэл багтжээ. Үүнд, “Монголын шилдэг нийтлэл-58” дахь 68 нийтлэлийн 44 нь “Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?”, “Номун салхины шивнээ” номд байгаа ба бусад 24 нийтлэл нь ер давхардаагүй. “Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?” номын 13 нийтлэл нь “Монголын шилдэг нийтлэл-58” номд сонгогдон орсноос гадна давхцаагүй нийтлэл 26 бий. “Номун салхины шивнээ” номд “Монголын шилдэг нийтлэл-58” номд сонгогдон орсон 31 нийтлэлээс гадна, давхцаагүй нийтлэл бас 17 байна. “Мэдлэгийг мөнгө болгоё” номд нийт 37 нийтлэлээс 16 нийтлэл нь “Монголын шилдэг нийтлэл-58” номд сонгогдсон бөгөөд “Номун салхины шивнээ” номд нэг нийтлэл сонгогдсоноос гадна давхцаагүй нийтлэл 20 байна. “Хөдөөний хүн” номд нийт 16 нийтлэлтэй. Үүнд, 13 нийтлэл нь “Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?”, “Монголын шилдэг

нийтлэл-58”-д тусдаа 12 ба 8 нийтлэл нь давхцаж, давхцаагүй нийтлэл гурав байна. Эдгээрийг нэгтгэвэл Б.Галааридын сэтгүүл зүйн 111 нийтлэл бидний судалгааны хэрэглэгдхүүн болж, дээрх бүх бичвэрийг үндэслэн дүн шинжилгээ хийв.

2. Сэтгүүлч Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн утга сэдэв, төрөл зүйл

Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн хамарсан утга сэдэв өргөн бөгөөд төрөл зүйл нь баялаг юм. Тэрээр хүмүүн, байгаль, нийгэм, танин мэдхүй, аян замд харсан мэдэрсэн зүйлээсээ сэдэвлэн мэдээ, сурвалжилга, ярилцлага, хөрөг, асуудал дэвшүүлсэн өгүүлэл, редакцын өгүүлэл, шүүмж, сэтгүүл зүйн эсээ зэрэг олон төрөл зүйлээр бичжээ.

Б.Галааридын мэргэжлийн ур чадварыг тод томруун харуулж чаддаг бичлэгийн төрөл зүйлийн нэг нь сурвалжилга юм. Түүний маш олон бичвэр нь сурвалжилгын үнэн бодит баримтад суурилсан байдаг. Жишээлбэл: “Хөвсгөлд онгоцны сүйрэл боллоо”, “Хөөрхий охин орос цэрэгт буудуулчихсан гэнэ лээ”, “Сэрүүн үхэл” зэрэг сурвалжилга нь бүр тухайн үед болсон буюу түүхэнд болж өнгөрсөн учрын тухай сэтгүүлчийн сурвалжлахаар дамжуулан, уншигчдын анхаарлыг татан, тухайн үйл явдал, холбогдол бүхий сүүлчийн мэдээлэл, байдал хандлага, хөгжлийн явцыг мэдээлж хүргэх ач холбогдолтой болжээ.

Сэтгүүл зүйн өгүүллэйн чухал нэг төрөл зүйл бол асуудал дэвшүүлсэн өгүүлэл (Батбаатар.Ж, 2023, хууд. 122) юм. Б.Галааридын бүтээлүүдэд асуудал дэвшүүлсэн өгүүлэл ч олон байдаг. Үүнд энгийн амьдралаас шашин төр, улс гүрэн, эрдэмтэн чадвартан зэрэг олон хүрээ царт хамаардаг. Жишээлбэл: “Эрдэмтдийнхээ чансааг нээлттэй зарлая” гэдэг нийтлэлдээ жинхэнэ эрдэм чадварыг бадруулахыг хичээн чухалчилж, эрдэм шинжилгээнд оршиж буй зүй бус үзэгдлийг илчлэхийг дурдан, эрдэмтэн судлаачдын эрэмбийг үнэн зөв тогтоох, эрдэм шинжилгээний үнэн баттайг эрхэмлэн худал хуурамчийг тэвчихийг уриалсан байна. Энд сэтгүүлч, эрдэмтэн Б.Галааридын эрдэм номын үнэнч зан, үнэнээс зөвийг эрэхийг баримтлан чухалчлах хэрэгтэй гэдэг санаа тодорч байна. Үүнээс гадна, “Шашны хийрхлийг нам байгуултал дэвэрлэх далд бодлого”, “Монголчуудыг чандарт мөргүүлж, их хааныг дорд үзэх нүгэлт сэтгэл”, “Хөрөг шатаах хийгээд аврахын цаана”, “Мунхаг сүсэг буюу тэнгэр цэвэрлэж, хаан тодруулагч”, “Хүнээ зөв таньж, шийдлээ зөв гаргах цаг” зэрэг маш олон асуудал дэвшүүлсэн нийтлэл бий.

Хүний тухай сэдэвт хувь хүмүүний хөрөг ба олны хүмүүний хамтын хөргийг онцлон бичсэн нь бий. Үүнд, голдуу содон хүмүүсийн тухай хөрөг бичиж олон нийтэд зориулан, итгэл зориг, ид хүч нэмэрлэсэн ач холбогдолтой. Жишээлбэл: “Монгол бахархлын нэгэн жишээ”-гээр орчуулагч, яруу найрагч О.Чинбаярын мэргэжилдээ үнэ цэнийг дээдэлдэг, зарчимтай байхыг эрхэмлэдэг шилдэг суртал, орчуулгын талаарх олноос хэтийдсэн мэдлэг чадвар, хатуужилтай хөдөлмөр, нарийн хянуур зан төрх зэргийг нь маш олон баримтаар харуулсан байна. Ёстой монгол бахархлын нэгэн жишээг хүүрнэн гаргасан юм.

Аян замын тэмдэглэл (Travelogues, travel notes) гэдэг нь “аяллын түүх” гэсэн утгатай үг юм. Сэтгүүл зүй, уран зохиолын дундын жанр гэгддэг тус төрөл хамгийн эртний төрлүүдийн нэг. (Батбаатар.Ж, Амартүвшин.С, Одмандах.М, 2025, хууд. 129) Аян замын тэмдэглэл нь голдуу сэтгүүлч 2007-2017 оны хооронд албан ажлаар харь гүрнээр явахдаа харсан, сонирхсон зүйлүүдээ тоймлон өгүүлсэн бичвэр болно. Гэхдээ харь нутгийн байгаль ахуйгаас хүн нийгэм, ялангуяа хөгжлийн тухай илүү дэлгэсэн утга сэдэв нь маш тод байна.

Танин мэдэхүйн сэдэвт нийтлэлүүд нь ер нь өөрийн улс үндэстэн, нутаг ус, шилдгээ бадруулан, хоцронгуйг халан сайжруулахыг санаачилсан санаа ил билээ. Жишээлбэл: “Ухааны ундрага нь ухаарал” нийтлэлдээ Ч.Даваадашийн “Бодол ухаарал” номын жишээнд монголчуудад хойч үеэ сурган хүмүүжүүлэх туршлага бүхий аман ба бичгийн амьдрахуйн ухааны ундраа баялаг байдгийг харуулжээ. Мөн залуу хойч үедээ өөрийн өв соёлоо танин мэдэж, сурталчлан бахархахын хүслийг дэвшүүлсэн билээ.

Байгаль орчноо хайрлах, хамгаалахыг чанга шаардсан утга сэдэв нь Б.Галааридын нийтлэлийн бас нэгэн чухал төрөл байгаа юм. Газар нутагтайгаа дайтсан гашуун түүх, одоо болж байгаа эвдэгдлийн үзэгдлийг зааж, монголчуудад газар аргилан гамнах монгол ухаан байдгийг нь сэнхрүүлэв. Жишээлбэл: “Сүрлэг хангайн ой хөвч зэрлэг хэрэглээний золиос болж байна” гэх нийтлэлдээ хүмүүн байгалийн харьцааны өнцгөөс харан, ихээр эвдэгдэж бий бодит жишээгээр үзүүлэн, үзэхэд ой мод хөөрхий, үнэндээ хүмүүн хөөрхий болохийг сануулсан утгатай.

Мөн “Намайг авраач” гэх ярилцлагад, архийг хүмүүнчлэн, архинд хохирогчтой хийсэн ярилцлага юм шиг амьд харилцан яриагаар хүмүүсийг ухааруулан сэнхрүүлэхийг санасан байна. Бас “Дэлхийн түүхийн эцэг-Геродотын суут бүтээл”, “Ц.Буянзаяагийн ‘Морин уруул’ шинэлэг сайхан бүтээл болжээ” гэх номын шүүмж бий. Эдгээр нь бусдын ном бүтээлүүдийн тухай үнэлэн, өөрийн үзэл бодлоо илтгэсэн шүүмж нийтлэл болно.

3. Б.Галааридын сэтгүүлчийн ур чадварын асуудал

Сэтгүүлч хүнийг үнэлэх нэг гол хэмжүүр бол мэргэжлийн ур чадварын асуудал юм. Судлаачид “Сэтгүүлч нь зүгээр л бичих төдий бус, сэтгүүл зүйн үйл ажиллагааны үе шат бүрт мэргэжлийн түвшинд ажил үүргээ гүйцэтгэх онол, арга зүйн мэдлэг, чадвар эзэмшсэн байх учиртай” (Батбаатар.Ж, 2023, хууд. 164) гэж үзэж байна.

Сэтгүүл зүйн бүтээл уншигчдын сэтгэл зүрхэнд хүрэх эсэх, хүмүүсийн санаанд урт удаан хугацаагаар оршиж санаж сэрэхийн дохио болох эсэх нь сэтгүүлчийн ур чадвараас гадна сэтгэлгээнийх нь онцлогоос хамаардаг. Сэтгэлгээний онцлог нь сэтгүүлчийг уран бүтээлчийнх нь хувьд үнэлэх гол хэмжүүрийн нэг юм.

А. Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэр дэх сэтгэлгээний шинэлэг хандлага

Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрүүдээс түүний нутаг байгаль, хүмүүн ард, улс үндэстэн, хэл соёлоо гэсэн чин санааны хандлага тодорхой харагдаж байна. Энэ нь түүний жинхэнэ сэтгүүлчийн хариуцлагат оворыг харуулах төдийгүй, хүмүүн мөс сайтайг ч үзүүлж байдаг. Жишээлбэл: “Цөлжилт гэтэн айсуйг өглөө бүр сануулъя”, “Монголын экологийн байдалд улс орнуудын хамтын хариуцлага чухал байна” зэрэг байгал экологийг чухалчлан сануулсан нийтлэлүүд бий. Бас “Хөдөөний хүн”, “Нүдүүрийн дуу”, “Сургийн газраас бараатай сумны минь хайрхад” зэрэг нутаг ус, хүн ардаа гэсэн сэтгүүлчийн санаа сэтгэлийн илэрхийлэл бүхий нийтлэл байна.

Ялангуяа “Монгол улс уу, монгол үндэстэн үү?”, “Монгол оюун дүрвэх биш хөрвөх ёстой”, “Хэлээ гээвэл бүхнээ гээнэ”, “Монголын төрд хэрэгтэй хүн”, “Авъяас бол ард түмний өмч”, “Уламжлалт монгол сургалтад авах юм их бий” зэрэг олон бүтээлүүдэд үндэстнээ таних, хэл соёлоо хамгаалах, авъяас билгээрээ, оюун ухаанаараа улс үндэстнээ хөгжүүлэхийг хүсэн санаачилсан сэтгэлгээний онцлог бий.

Түүний сэтгүүл зүйн бичвэрт ер нь эзэн хүмүүний хариуцлагат гүн сэтгэлгээ маш илэрхий байдгаараа ялгардаг. Тэрээр хүмүүн нийгэм, ажил амьдрал дунд оршиж бий асуудлыг гярхай харж, зоригтой ярьж, хүмүүст сэнхрүүлэл олгодог.

Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрт хүн зуныхаа тухай санаашрал, төв голч явах, алс хэдийн гүн бодлого, асуудлыг гүнзгий харах чадвар ч илэрч байдгийг доорх жишээнээс харж болно. “Зах нутгаар сонин юу байна”, “Хөгжлийн тухай ярианд умбасан өдрүүд” зэрэг нийтлэлээр хөдөө нутгаар мэдээ занги алдаг оног дуулдаг буюу үнэн худлын дундуур төөрөгдөн байгаа бодит байдалд санаашран, харь гүрнээс сэргэсэн хөжилтийг хүссэн сэтгэлгээ илэрсэн байдаг. Бас “Зөв хүн буюу шударга ёсны үнэ цэнийг ухаарагч”, “Ухааны ундрага нь ухаарал”, “Сайн санааны үзүүр сүү”, “Ухааны ир бяр тэгшрэхээр зөв санаа шийдэл төрдөг” зэрэг нийтлэлүүдэд нь зөв явах, төв шударга байх ба хүн ухаарч амьдрах, ухаанаараа шийдэх чухал гэдэг гүн гүнзгий бодол сэтгэлгээ илэрсэн байв.

Б. Б.Галааридын мэргэжлийн ур чадварын асуудал

Ур чадвар бол шилдэг сэтгүүлчийн бүрэлдүүлбээс зохих чухал нэгэн нөхцөл болно. Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрээс доорх ур чадвар харагдаж байна.

Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн гарчиг нь утга санаагаа багцалж чадсан, ил тодорхой, гүн ухаалаг, хошигнолын шинжтэй. Уншигчдад сэрэгдлийг өгч чадах бөгөөд анхаарлыг нь татах хүчтэй. Жишээлбэл: “АН-ын үед барьсаныг нурааж, МАН-ын үед тарьсныг хатаах аян”, “Намрын ялаа шиг олширсон найр наадам”, “Үнэнийг үнэгүйдүүлэх санаархал”, “Өрөөлийг өмөөрөөд өөрөө хохиров” зэрэг нийтлэлийн гарчгууд үнэнээс гажисан, бодитойгоос хэтийдсэн зэрэг ил тод хошигнолын хөг аястай байхад, “Итгэл гайхамшгийг бүтээдэг”, “Хэлээ гэвэл бүхнээ гээнэ”, “Монгол бол биеэ үнэлэх сайхан хүүхэн биш”, “Монгол оюун дүрвэх биш, хөрвөх ёстой” зэрэг нийтлэлүүд нь итгэл сэтгэлийн хүчин, хэлний чухал чанар, өөрийн хүчирхэгжлийг сануулан заасан гүн ухаалаг утга санаа тодорч байна. Бас “Амьдралын ухаантай хүн төрд түшиг болох нь илүү”, “Хөгжлийн галт тэргэнд амжиж суухын учир”, “Эзэн нь элэвч гавьяа нь үлдэнэ”, “Сүрлэг хангайн ой хөвч зэрлэг хэрэглээний золиос болж байна”, “Архинаас татгалзсан Хэнтийчүүд өөдрөг, өнгөлөг байна” гэх мэтийн маш олон нийтлэлүүдийн гарчигт агуулга санаа, ач холбогдол шууд тодорхой илэрч байна.

Хэл найруулга нь энгийн, тодорхой, ойлгомжтой байна. Жишээлбэл: “Дөрөвтийн системээр дөнгөхгүй нь ээ” гэдэг нийтлэлд, дөрөвтийн систем гэдгийг хэрэглээд ямар ч үр ашиг авчирч чадаагүй тухайн бодит байдалд өөрийн үзлээ илтгэхдээ *“Монгол ширээ дөрвөн хөлтэй гэдэг монголдоо л таарсан онол юм. Дөрөвтийн системээр цаашид явна гэвэл дөнгөхгүй нь ээ. Ажилтай нэртэй ажилгүйчүүдээ хийх юмтай, идэх хоолтой болгосон. Үйлдвэр нэртэй үйлдвэрлэлгүй газруудаа ажилд оруулахсан. Чингээж чадсан цагт дөрөвтийн систем нь ч байна уу, чөтгөрийн систем нь ч байна уу надад хамаа алга, буянаараа болог...”* гэв (Галаарид.Б, 2018). Энэ мэтээр Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн хэл найруулгад уянгалаж уран сайханжуулах чимэг, чамирхал байхгүй, үнэнч энгийн товч тодорхой, санаа гүн, тусгал гүн зэрэг өөрийн гэсэн өнгө аяс нийтлэг харагдаж байна.

Зураглан хүүрнэх чадвар сайтай. Б.Галаарид бодит дүрслэг зураглан өгүүлж чаддаг. Орчин үеийн хандлагаар авч үзвэл, улс төрийн шог нь сэтгүүл зүйн өгүүлэл гэх ангилалд хамаардаг бөгөөд бичвэрийн бусад зүйлүүдийг бодвол дүр дүрслэлийг чөлөөтэй гаргах, өгүүлж буй сэдэвт тохирох дүр, үйл явдал бодож олох зэрэг харьцангуй чөлөөтэй ажиллах боломж олддог. Б.Галаарид бол

бичвэртээ хошигнолын шинжтэй гарчиг өгдөг бөгөөд ёжлол буюу улс төрийн шог ч туурвидаг. Жишээлбэл: “Өөр гаригийнхныг сурвалжилсан минь” гэх нийтлэл бол нэгэн хувь ёжлол болно. Тус нийтлэлд, нэгдүгээр биеийн бичлэгийн аргаар монгол орон буюу монгол улсын бусад улс орноос ялгарсан онцлогийг маш амьд дүрслэг, бодитой жишээнд ёжлон өгүүлж, ухааруулан сэнхрүүлэхийг хүссэн байна. Үүнд, хүн ардын танилтын хязгаардмал тал буюу дэлхий ертөнцөөс зайдсан хоцронгүй байдал, сайхан байгалаа хайрлах талаар анхаардаггүй буюу бусад орныхон үнэт эрдэнийг нь малтахад хориг саат тавидаггүй бөгөөд хамтардаг сонин үзэгдэл, мод шороо, уул ус эвдрэхэд сэтгэл шаналдаггүй байдалд тэднийг уулаасаа энэ нутгийн уугаал иргэд биш хэмээн ёжложээ. Энэ мэтчилэн хот суурин дахь чанар тохиролцоо муутай өндөр давхар барилга, хүн ардын ажил амьдралын зохицол алдагдал, уран бүтээлч авьяас билгийн булагдал, соёл заншлын гээгдэл, газар нутгийн алдагдал, архи дарсны шунал, хүн чанарын доройтол зэргийг олон талаас нь гаргаж, зураглан өгүүлсэн байна. Үүгээр дамжаад сэтгүүлч Б.Галааридын давшингүй ертөнцийн үзэлт, өөдрөг амьдрахуйн үзэлт, юуг эрхэмлэх, юуг цээрлэх, юуны төлөө гэдэг өртгийн үзэлтийг нь олж харна. Энэ бүхэн нь уншигчдын сэтгэлийг яахын аргагүй хөндөх нөлөө үйлдэлтэй гэдэг нь маргашгүй.

Хөрөглөх чадвар тодорхой. Б.Галааридын сэтгүүл зүйн бичвэрийн мэргэжлийн ур чадварыг тод томруун харуулж чаддаг бичлэгийн төрөл зүйлийн нэг нь хөрөг юм. Тэрээр “Онцгой цаг үе л түүхэн хүмүүнийг төрүүлдэг”, “Эзэн нь элэвч гавьяа нь үлдэнэ”, “Монгол бахархлын нэгэн жишээ”, “Эгэлгүй хүчитнүүд, хосгүй дуучид, эрдэмт мэргэдийн удам”, “Уралын нийслэлээр овоглосон нэг ангийнхан” зэрэг маш олон хүний тухай нийтлэл бичжээ. Үүнд, ярилцлага, сурвалжилгын мэдээлэлд үндэслэн бүтсэн хувь хүмүүний хөрөг байх бөгөөд ярилцлага, хөргийн эзний талаарх баримт мэдээллийн цогцолборын үндсэн дээр төрсөн бүлэг хүмүүний хөрөг аль нь ч бий.

Дүгнэлт

Бид Б.Галааридын уран бүтээлийг ерөнхийлөн тоймлож, таван төрөлд ангилж үзэв. Эндээс тэрээр зөвхөн сэтгүүлч биш судлаач, зохиолч, олон салбарт сонирхолтой судалгаа хийсэн эрдэмтэн болохыг харуулж байна.

Түүний сэтгүүлчээр ажиллах хугацаандаа бичсэн сэтгүүл зүйн 111 бичвэрийг ажиглаж үзэхэд утга сэдвээр нь танин мэдэхүй, хүн, байгаль экологи, улс төр гэж ангилж болохоор байна.

Төрөл зүйлийн хувьд үйл явдлыг харуулсан сурвалжилга, нийгмийн асуудал хөндсөн өгүүлэл, аяны тэмдэглэл, ярилцлага, сэтгүүл зүйн эсээ гэх мэтийн төрлөөр голлон туурвиж байсныг харж болохоор байна.

Сэтгүүл зүйн бичвэрүүд нь Б.Галааридын эх нутаг, байгаль экологи, хүн зон, улс үндэстэнийхээ төлөө гэх сэтгэлгээний хандлага тод илэрч, хэл найруулгын хувьд энгийн ойлгомжтой, бичлэгийн хувьд олон талтай, сэтгүүлчийн хувьд өөрийн гэх өнгө аястай, ур чадвартай шилдэг сэтгүүлч болох нь тодорхой харагдаж байна.

Эшлэл

- Галаарид.Б (2011). *С.Цогтсайханы сэтгүүл зүйн бүтээлийн онцлог, ур чадвар*.
Улаанбаатар хот. Цалиг хэвлэлийн газар
Галаарид.Б (2011). *С.Цогтсайханы сэтгүүл зүйн бүтээлийн онцлог, ур чадвар*.
уб: Цалиг.

- Батбаатар.Ж. (2023). *Суурь сэтгүүл зүй*. Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг ХХК.
- Батбаатар.Ж, Амартүвшин.С, Одмандах.М. (2025). *Практик сэтгүүл зүй*. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (2011). *С.Цогтсайханы сэтгүүл зүйн бүтээлийн онцлог, ур чадвар*. Улаанбаатар хот. Цалиг хэвлэлийн газар.
- Галаарид.Б. (2018). *Монголын шилдэг нийтлэл-58*. Улаанбаатар хот: “Мөнхийн Үсэг” ХХК.

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт:

- Батбаатар.Ж. (2023), “*Суурь сэтгүүл зүй*”. Редактор: Б.Чинзориг, Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (1992), “*Хөдөөний хүн*”. Улиастай.
- Галаарид.Б. (2008), “*Сэтгэлд уяатай Швейцарь орон*”; “*Switzerland so close to our hearths*”, “*La suisse, si proche de nos coeurs*”. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (2010), “*Мэдлэгийг мөнгө болгоё*”. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (2010), “*Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу?*”. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (2016), “*Номун салхины шивнээ*”. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (2020), *Төрд үнэлэгдэж, түмэнд танигдсан түшээ*. Улаанбаатар хот. Цалиг.
- Галаарид.Б. (2014), “*Монголын шилдэг нийтлэл*” цувралын 58-р боть. Улаанбаатар хот.
- Галаарид.Б. (1993), Бүдүүлэг бичих нь хэвлэлийн эрх чөлөө биш. “*Сэтгүүлч*” сэтгүүл.
- Галаарид.Б. Хэвлэл улс төрөөр гачигдах уу? “*Ням гараг*” сонин. 1995.02.19.
- Галаарид.Б. Сонины бизнес. “*Ням гараг*” сонин. 1995.02.19.
- Галаарид.Б. Иргэний сэтгүүлзүй сайн байна уу? galaarid.blogspot.com. 2006.11.28.
- Галаарид.Б. Мөнгөний сэтгүүлзүй. galaarid.blogspot.com. 2006.12.17.
- Галаарид.Б. Шинэ сэтгүүл зүйн үүр хаяарч байна. galaarid.blogspot.com. 2007.01.03.
- Галаарид.Б. (2011), С.Цогтсайханы сэтгүүл зүйн бүтээлийн онцлог, ур чадвар. Улаанбаатар хот. “*Цалиг*”. 2011. х.х.7
- Галаарид.Б. (2018), Монголын чөлөөт хэвлэлийн хөгжил төлөвшил. Улаанбаатар хот. “*Цалиг*”.
- Галаарид.Б. (2021), “Монголын үнэн” сонины бодит түүх. Ред. М.Одмандах. Улаанбаатар хот. Цалиг.
- Галаарид.Б. (2009), Сэтгүүлчийн ёс зүйн дүрмийг боловсруулах нь. “Хэвлэлийн өөрийн зохицуулалт” гарын авлага. Улаанбаатар хот. х.15-22.
- Галаарид.Б. Монголын шинэ сэтгүүл зүйг түүхчлэх асуудалд// МУИС. НШУС. Эрдэм шинжилгээний бичиг. 2013. №14(393). х.219-225.
- Галаарид.Б. Монголын чөлөөт хэвлэлийн улстөрийн орчин // МУИС. НШУС. Эрдэм шинжилгээний бичиг. 2016. №17(457). Х.121-127.
- Галаарид.Б. (2016), Хэвлэл мэдээллийн салбар ба мэдээллийн аюулгүй байдал // “Аюулгүй байдлын онол, практикийн тулгамдсан асуудлууд” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Улаанбаатар хот. х.33-38.
- Галаарид.Б. Монголын хэвлэл мэдээлэл хэний гарт байна вэ? // “XIX зүйл ба эрх зүйн орчин” хэлэлцүүлэг. УБ., 2008.12.08.
- Галаарид.Б. Сэтгүүлчид хэвлэл мэдээллийн салбарын өөрчлөлт шинэчлэлийн эзэд нь байж чадах уу? // XX, Фридрих Эбертийн сан. “Хэвлэлийн эрх чөлөө ба сэтгүүлчдийн хөдөлмөрлөх эрх” хэлэлцүүлэг. УБ., 2013.05.02.
- Галаарид.Б. Монгол-Оросын хэвлэл мэдээллийн салбар дахь хамтын ажиллагаа // Монгол, Оросын сэтгүүлчдийн анхдугаар форум. УБ., 2016.05.16.
- Галаарид.Б. Цахим сэтгүүл зүйн тулгын гурван чулуу нь профессионализм, ёс зүй, нийгмийн хариуцлага байх ёстой //Монголын цахим сэтгүүлзүйн анхдугаар форум. Улаанбаатар хот. 2015.05.01.

- Галаарид.Б. Хоёр орны найрамдал, хамтын ажиллагааны өчигдөр, өнөөдөр: Хэвлэл мэдээллийн үүрэг, оролцоо //Хятад, Монголын хэвлэл мэдээллийн VIII форум. Рашаан хот. 2017.11.22.
- Галаарид.Б. Ардчилсан сэтгүүл зүйн өчигдөр, өнөөдөр, маргааш // “Үндсэн хууль ба хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө – 30 жил” хэвлэл мэдээлэл, иргэний нийгмийн чуулган. Төрийн ордон. 2022.1.12.
- Галаарид.Б. (2020), Гүртэн чойжинч. Улаанбаатар хот. Цалиг. 2020.
- Галаарид.Б. (2020), Монголын тэнгэр үзэл, тэнгэр шүтлэг. Улаанбаатар хот. Цалиг.
- Галаарид.Б. Монголын нэрт зохиолч, төр нийгмийн зүтгэлтэн Ч.Лодойдамбын соён гэгээрүүлэлтийн үйл хэрэг (Үндсэн илтгэл) // “XX зууны монгол уран зохиолын үнэт зүйл ба Ч.Лодойдамба” эрдэм шинжилгээний хурал. 2017.X.10. Улаанбаатар.
- Галаарид.Б. “Тэнгэрзм – Монголчуудын гүн ухаан” // “Рерих нар ба Монгол” олон улсын II хурал. 2019.VIII.16-18. Улаанбаатар.
- Галаарид.Б. Монгол бөөгийн дахин сэргэлт // МУИС-ийн ШУС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхим, Монгол Улсын ҮАБ-ын зөвлөл, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Монголын төвөд сувлалын холбоо. “Төр, сүм хийдийн харилцааны өнөөгийн сорилт” эрдэм шинжилгээний хурал. МУИС-ийн номын сан. 2022.V.13.
- Галаарид.Б. Төрийн тахилгат Ноён уул монголчуудын түүх,уламжлалт соёлын үнэт өвийг хадгалсан газар болох нь (үндсэн илтгэл) // “Төрийн тахилгат Ноён уулын түүх, соёл” эрдэм шинжилгээний хурал. 2022.V.14. Сэлэнгэ аймаг. Мандал сум.
- Галаарид.Б. Урианхайн түүхтэй холбоотой монгол бөөгийн багц домогт хийсэн шинжилгээ // Урианхай, тува түмний түүх, соёл, өв уламжлал” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал. Улаанбаатар. 2022.XI.25.

Summary

Ph.D. B. Galaarid, a professional journalist and researcher, is among those who have actively contributed to the development of journalism studies in Mongolia. Beginning his career at a local newspaper and later serving as President of the Mongolian Journalists' Union, he has published extensively in both national and regional print media.

Based on the materials collected to date, this study aims to review and analyze his works, which may be grouped into five categories: journalistic writing, scholarly research, literary works, translations, and edited publications. His 111 journalistic texts may also be classified thematically into cognitive and educational pieces, human-interest writing, environmental and ecological works, political and social issue-based articles, and travel reports. These texts encompass a wide range of journalistic genres, including reportage, interviews, feature articles, profiles, editorials, criticism, and journalistic essays throughout these writings, Galaarid demonstrates a consistent worldview grounded in attachment to his homeland, nature, and national identity. His works are further characterized by concise and expressive titles, vivid descriptive imagery, and a writing style that is clear, straightforward, and accessible.

Keywords: *B. Galaarid, journalist, journalistic writing, themes, writing skills*